

Приймак Наталія Володимирівна

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту та економіки
Міжнародний європейський університет*

Прыймак Наталия Владимировна

*кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры менеджменту и экономики
Международный европейский университет*

Pryimak Nataliia

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of the Management and Economics Department
International European University
ORCID: 0000-0002-0206-2577*

**ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОКРЕМИХ
ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ПРИКЛАДІ ФОРВАРДНИХ
КОНТРАКТІВ**

**ОСОБЕННОСТИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ОТДЕЛЬНЫХ
ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА ПРИМЕРЕ ФОРВАРДНЫХ
КОНТРАКТОВ**

**FEATURES OF ACCOUNTING OF CERTAIN FINANCIAL
INSTRUMENTS ON THE EXAMPLE OF FORWARD CONTRACTS**

Анотація. В сучасних умовах господарювання, зокрема, у період пандемії, що спричинена вірусом COVID-19, підприємства вишукують фінансові інструменти, що уможливить забезпечення їх стабільної діяльності протягом тривалого періоду їх функціонування. Одним із видів

фінансових інструментів, що використовують у своїй повсякденній діяльності підприємства-зернотрейдери є укладання форвардних контрактів. Це в свою чергу надає покупцю гарантії, що в майбутньому він зможе придбати товар за фіксованою ціною, яка зазначена в форвардному контракті, а продавцю надає гарантії, що його товар буде проданий. Метою статті є висвітлення особливостей бухгалтерського обліку окремих фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів. Матеріалами дослідження є: 1) вітчизняне законодавство з питань організації та методики ведення бухгалтерського обліку фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів; 2) праці вітчизняних авторів, що проводять свої науково-практичні дослідження у царині бухгалтерського обліку фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів; 3) база даних Scopus для проведення бібліометричного аналізу стосовно виділення публікаційної активності авторів щодо обліку фінансових інструментів за допомогою програмного забезпечення VOSviewer. Під час проведення дослідження було використано такі методи як теоретичного узагальнення, формалізації та аналізу, логічного узагальнення результатів. Надано практичні рекомендації щодо обрання облікової політики стовно її елементу як дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів. Запропоновано кореспонденції рахунків щодо відображення в журналі обліку господарських операцій підприємства з відображення виконання форвардного контракту з їх відповідним документальним оформленням на числовому прикладі. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях бухгалтерського обліку операцій з ф'ючерсними контрактами, що є різновидом фінансових інструментів.

Ключові слова: фінансові інструменти, похідні фінансові інструменти, форвардні контракти, бухгалтерський облік.

Аннотация. В современных условиях хозяйствования, в частности, в период пандемии, вызванной вирусом COVID-19, предприятия изыскивают финансовые инструменты, что позволит обеспечить их стабильную деятельность в течение длительного периода их функционирования. Одним из видов финансовых инструментов, использующих в своей повседневной деятельности предприятия-зернотрейдеры, является заключение форвардных контрактов. Это в свою очередь предоставляет покупателю гарантии, что в будущем он сможет приобрести товар по фиксированной цене, указанной в форвардном контракте, а продавцу предоставляет гарантии, что его товар будет продан. Целью статьи является освещение особенностей бухгалтерского учета отдельных финансовых инструментов, в частности, форвардных контрактов. Материалами исследования являются: 1) отечественное законодательство по организации и методике ведения бухгалтерского учета финансовых инструментов, в частности форвардных контрактов; 2) труды отечественных авторов, проводящих свои научно-практические исследования в области бухгалтерского учета финансовых инструментов, в частности форвардных контрактов; 3) база данных Scopus для проведения библиометрического анализа по выделению публикационной активности авторов по учету финансовых инструментов с помощью программного обеспечения VOSviewer. В ходе исследования были использованы такие методы как теоретического обобщения, формализации и анализа, логического обобщения результатов. Даны практические рекомендации по избранию учетной политики относительно ее элемента как даты признания приобретенных в результате систематических операций финансовых активов. Предложены корреспонденции счетов по отражению в журнале учета хозяйственных операций предприятия по отражению выполнения форвардного контракта с их соответствующим документальным оформлением на числовом

примере. В дальнейших научных исследованиях предлагается сосредоточить внимание на особенностях бухгалтерского учета операций с фьючерсными контрактами, которые являют собою разновидность финансовых инструментов.

Ключевые слова: *финансовые инструменты, производные финансовые инструменты, форвардные контракты, бухгалтерский учет.*

Summary. *In modern business conditions, in particular, during the pandemic caused by the COVID-19 virus, companies are looking for financial instruments that will ensure their stable operation for a long period of their operation. One of the types of financial instruments used in the daily activities of grain traders is the conclusion of forward contracts. This in turn gives the buyer a guarantee that in the future he will be able to buy the product at a fixed price, which is specified in the forward contract, and the seller gives a guarantee that his product will be sold. The purpose of the article is to highlight the features of accounting for certain financial instruments, including forward contracts. The materials of the study are: 1) domestic legislation on the organization and methods of accounting for financial instruments, including forward contracts; 2) works of domestic authors conducting their scientific and practical research in the field of accounting for financial instruments, in particular forward contracts; 3) Scopus database for bibliometric analysis regarding the selection of the authors' publication activity on the accounting of financial instruments using VOSviewer software. During the research such methods as theoretical generalization, formalization and analysis, logical generalization of results were used. Practical recommendations are given on the choice of accounting policy as an element of it as a date of recognition of financial assets acquired as a result of systematic operations. Correspondence of accounts on reflection in the journal of the account of economic operations of the enterprise on display of performance of the forward contract with their corresponding documentation on a numerical*

example is offered. Further research is proposed to focus on the peculiarities of accounting for futures transactions, which are a type of financial instrument.

Key words: *financial instruments, derivative financial instruments, forward contracts, accounting.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання, зокрема, у період пандемії, що спричинена вірусом COVID-19, підприємства вишуковують фінансові інструменти, що уможливить забезпечення їх стабільної діяльності протягом тривалого періоду їх функціонування. Одним із видів фінансових інструментів, що використовують у своїй повсякденній діяльності підприємства-зернотрейдери є укладання форвардних контрактів. Це в свою чергу надає покупцю гарантії, що в майбутньому він зможе придбати товар за фіксованою ціною, яка зазначена в форвардному контракті, а продавцю надає гарантії, що його товар буде проданий. Тому питання щодо висвітлення особливостей бухгалтерського обліку окремих фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів є надзвичайною актуальними в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження в частині обліку фінансових інструментів здійснювали такі вчені, зокрема: К.В. Безверхий [1; 2], І.С. Ганус [7], А.В. Гордєєва [7], О. Задніпровський [6], В.С. Здреник [3], Ю.А. Кузьмінський [4], Н.О. Лоханова [5], К.О. Назарова [6], І.Й. Плікус [7], О.В. Ярощук [3] та інші. Однак на сьогодні залишаються дискусійними питання щодо особливостей бухгалтерського обліку окремих фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів.

Метою статті є висвітлення особливостей бухгалтерського обліку окремих фінансових інструментів, зокрема форвардних контрактів.

Виклад основного матеріалу. В процесі проведеного дослідження нами був проведений бібліометричний аналіз, який базується на статтях, що включені до наукометричної бази Scopus та програмного забезпечення

VOSviewer. Нами для побудови бібліографічних карт було застосовано наступні критерії:

- 1) пошук проводився за словами «облік фінансових інструментів»;
- 2) проміжок часу був обраний за останні 14 років (2007-2020 р.).

Всю нашу вибірку (47 статей) було завантажено у програмне забезпечення VOSviewer. Пошук в даному програмному забезпеченні був спрямований на виявлення частоти спільного використання авторами термінів «облік фінансових інструментів» у назвах статей та ключових словах. Також, нами були встановлені обмеження, за яким словосполучення «облік фінансових інструментів» повинно зустрічатися не менше 3 разів. Бібліометрична карта надає інформацію щодо частоти використання «облік фінансових інструментів» за величиною кола, а також дає можливість прослідкувати варіанти категорій в середині кластерів і між ними. Візуально результати дослідження наведені на рис. 1.

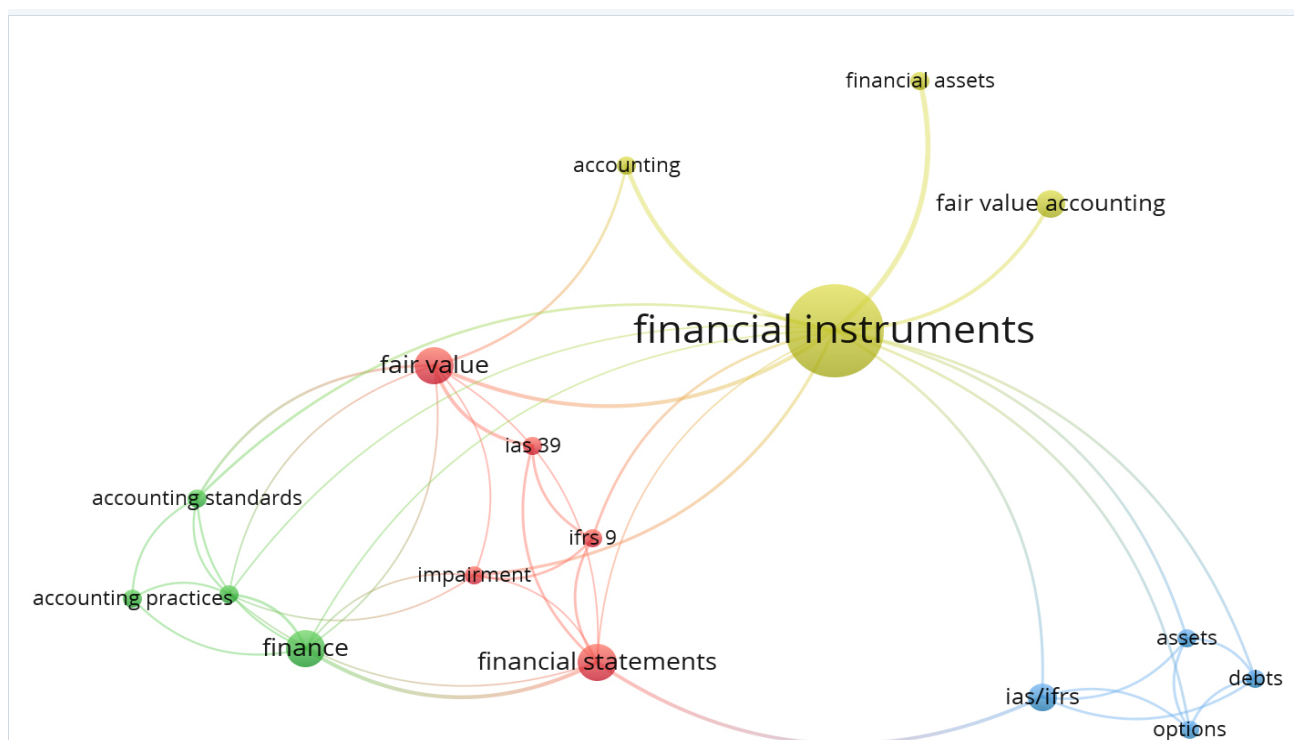

Рис. 1. Візуалізація найбільш вживаних категорій у статтях, що присвячені поняттю «облік фінансових інструментів»

Джерело: розроблено автором за допомогою програми VOSviewer на основі бази статей Scopus

В процесі групування статей, що присвячені обліку фінансових інструментів було встановлено, що за частотою вживання понять було визначено 17 ключових слів (частота згадування > 3).

Кластеризація досліджень у сфері обліку фінансових інструментів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Кластеризація досліджень у сфері обліку фінансових інструментів

№	Колір кластера	Найбільш вживаний термін	Кількість ключових слів	Супутні основні ключові слова
1	Червоний	<i>Фінансова звітність (financial statements)</i>	4	справедлива вартість (fair value), знецінення (impairment), МСФЗ 9 (IFRS 9), МСБО 39 (IAS 39)
2	Жовтий	<i>Фінансові інструменти (financial instruments)</i>	3	облік (accounting), фінансові активи (financial assets), облік справедливої вартості (fair value accounting)
3	Зелений	<i>Фінанси (finance)</i>	3	практики (practices), бухгалтерський облік (accounting), бухгалтерські стандарти (accounting standards)
4	Синій	<i>МСБО/МСФЗ (IAS/IFRS)</i>	3	активи (assets), варіанти (options), борги (debts)

Джерело: розроблено авторами на основі даних, що отримані за допомогою програмного забезпечення VOSviewer

В процесі проведеного досліджено, з'ясовано кластеризацію понятійного ландшафту облік фінансових інструментів, який являє собою 4 напрямки (кластерів), що проаналізовані з даної тематики. Найбільшим кластером являється «червоний», в якому проводяться дослідження в напрямі фінансової звітності, справедливої вартості, знецінення, МСФЗ 9, МСБО 39. В «Червоному» кластері відображення інформації відбувається у розрізі фінансової звітності, що безпосередньо стосується обліку фінансових інструментів.

«Жовтий» кластер є основним кластером в контексті досліджуваної теми, частота мережових зв'язків вказує на його пріоритетність у порівнянні з іншими кластерами.

«Зелений» кластер знаходиться віддаленіше від усіх інших кластерів та являється більше узагальнюючим, включаючи таке поняття, як фінанси, тобто включає в себе все, що в цілому опосередковано стосується фінансових інструментів.

«Синій» кластер групує в собі терміни про МСБО/МСФЗ, що свідчить про їх відношення до обліку фінансових інструментів.

Проведений бібліографічний аналіз свідчить, що чимала кількість статей, що включені в наукометричну базу Scopus містить ключові слова «облік фінансових інструментів», а отже це є актуальним напрямом дослідження, про що йтиметься далі.

Нами пропонується розглянути ту частину фінансових інструментів, що стосується відображення операцій в бухгалтерському обліку за форвардними контрактами.

З'ясуємо сутність форвардного контракту. Відповідно до Податкового кодексу України форвардний контракт – стандартизований цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установленій строк передати базовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в установленій строк базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену таким договором [8]. Можна стверджувати, що форвардний контракт відноситься до непрямих фінансових інструментів, адже згідно з п. 4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» похідний фінансовий інструмент – це фінансовий інструмент:

- 1) розрахунки за яким провадитимуться у майбутньому;
- 2) вартість якого змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними;

3) який не потребує початкових інвестицій [9].

Відповідно до класифікації фінансових інструментів, що наведені у п. 9 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» похідні фінансові інструменти включають ф'ючерсні контракти, форвардні контракти та інші похідні фінансові інструменти [9]. Отже, немає сумніву, що форвардний контракт є похідним фінансовим інструментом.

Форвардний контракт визнається фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням на дату виникнення зобов'язання щодо придбання або продажу предмета контракту [9].

Рекомендації щодо обрання облікової політики стовно її елементу як дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Обрання облікової політики щодо її елементу як дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів

Елемент облікової політики	Альтернативні варіанти	Норма П(С)БО	Рекомендації
Дата визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів	Фінансові активи, придбані в результаті систематичних операцій, визнаються на дату укладення контракту або на дату його виконання	п. 15 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [9]	Якщо підприємство визнає фінансовий актив і пов'язане з ним фінансове зобов'язання на дату укладення контракту, то відсотки нараховуються з дати виконання контракту, коли переходить право власності. Це впливає й на фінансові результати

Джерело: сформовано автором

Розглянемо на прикладі господарські операції з бухгалтерського обліку форвардних контрактів. Підприємство, що займається оптовою торгівлею ячменем, уклало у січні 2021 р. форвардний контракт на придбання 20 тон ячменю за ціною 7100,00 грн./тонна зі строком виконання

у серпні 2021 р. На виконання контракту підприємство перерахувало постачальнику 20000,00 грн. як попередню оплату за ячмінь. Станом на 31.03.2021 р. ціна на ячмінь збільшилась і становила 7200,00 грн./тонна, станом на 30.06.2021 ціна на ячмінь становила 7300,00 грн./тонна. На дату закупівлі ячменю (серпень 2021 року) ціна на насіння становить 7600,00 грн./тонна. Журнал обліку господарських операцій з відображення виконання форвардного контракту наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Журнал обліку господарських операцій з відображення виконання форвардного контракту

Дата	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дт	Кт	
20.01.2021	Здійснено попередню оплату постачальнику за ячмінь	Банківська виписка, платіжне доручення	371	311	20000,00
31.03.2021	Відображено доходи від переоцінки форвардного контракту (7200,00 грн. – 7100,00 грн.) x 20 тон	Бухгалтерська довідка	352	710	2000,00
30.06.2021	Відображено доходи від переоцінки форвардного контракту (7300 грн – 7200 грн) x 20 тон	Бухгалтерська довідка	352	710	2000,00
31.08.2021	Відображено доходи від переоцінки форвардного контракту (7600 грн – 7300 грн) x 20 тон	Бухгалтерська довідка	352	710	6000,00

31.08.2021	Отримано ячмінь від постачальника	Товарно-транспортна накладна, форма № 1-ТН	281	631	142000,00
31.08.2021	Проведено взаємозалік заборгованостей	Бухгалтерська довідка	631	371	20000,00
31.08.2021	Оплачено заборгованість за отриманий ячмінь постачальнику	Банківська виписка, платіжне доручення	631	311	122000,00
31.08.2021	Списано вартість форварду на собівартість ячменю	Бухгалтерська довідка	281	352	10000,00

Джерело: сформовано автором

Висновки і перспективи подальших досліджень. В процесі проведеного дослідження автором надано практичні рекомендації щодо обрання облікової політики стовно її елементу як дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів. Запропоновано кореспонденції рахунків щодо відображення в журналі обліку господарських операцій підприємства з відображення виконання форвардного контракту з їх відповідним документальним оформленням на числовому прикладі.

Здійснений бібліографічний аналіз наукових публікацій показав, що чимала кількість статей, що включені в наукометричну базу Scopus містить ключові слова «облік фінансових інструментів», що в свою чергу свідчить про велику зацікавленість науковою спільнотою до проведення наукових досліджень у даному напрямі, зокрема в контексті бухгалтерського обліку операцій з форвардними контрактами і обґрунтовує доцільність проведення подальших наукових пошуків в даному напрямі.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях бухгалтерського обліку операцій з ф'ючерсними контрактами, що є різновидом фінансових інструментів.

Література

1. Безверхий К.В. Удосконалення фінансової звітності щодо відображення інформації про фінансові інструменти кредитування торговельних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2019. № 3 (23). С. 9-14. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-3-4775>.
2. Безверхий К.В. Особливості бухгалтерського обліку деяких фінансових інструментів кредитування торговельних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2019. №4. С. 42-47. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-4-4875>.
3. Здреник В.С., Ярощук О.В. Бухгалтерський облік і контроль операцій з похідними фінансовими інструментами: організація та методика: монографія. Тернопіль: Крок, 2011. 272 с.
4. Кузьмінський Ю.А. Облік фінансових інструментів, хеджування та фінансова криза-є зв'язок? *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2010. № 118. С. 29-31.
5. Лоханова Н.О. Проблемні питання обліку фінансових інструментів відповідно до вимог П(С)БО і МСФЗ. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 5. С. 163-167.
6. Назарова К., Задніпровський О. Аудит оцінки фінансових інструментів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 4. С. 85-97.
7. Плікус І.Й., Ганус І.С., Гордєєва А.В. Імплементация МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» в систему обліку дебіторської заборгованості. *Інфраструктура ринку*. 2019. №3. С. 749-757. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure37-108>.

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.11.2021 р.).
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», що затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 22.11.2021 р.).

References

1. Bezverkhyi K.V. (2019). Udoskonalennia finansovoi zvitnosti shchodo vidobrazhennia informatsii pro finansovi instrumenty kredytuvannia torhivelnykh pidpryiemstv [Improvement of financial statements for displacement of information about financial instruments of crediting of trading enterprises]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky»*. № 3 (23). pp. 9-14 [in Ukraine].
2. Bezverkhyi K.V. (2019). Osoblyvosti bukhhalterskoho obliku deiakykh finansovykh instrumentiv kredytuvannia torhivelnykh pidpryiemstv [Features of accounting of some financial instruments of lending enterprises]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky»*. №4. pp. 42-47 [in Ukraine].
3. Zdrenyk V.S., Yaroshchuk O.V. (2011). Bukhhalterskyi oblik i kontrol operatsii z pokhidnymy finansovymy instrumentamy: orhanizatsiia ta metodyka [Accounting and control of transactions with derivative financial instruments: organization and methodology]: monohrafiia. Ternopil: Krok, 272 p. [in Ukraine].
4. Kuzminskyi Yu.A. (2010). Oblik finansovykh instrumentiv, khedzhuvannia ta finansova kryza-ye zviazok [Accounting for financial instruments, hedging and the financial crisis - there is a connection]? *Visnyk Kyivskoho*

natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, № 118.
pp. 29-31. [in Ukraine].

5. Lokhanova N.O. (2014). Problemni pytannia obliku finansovykh instrumentiv vidpovidno do vymoh P(S)BO i MSFZ [Problematic issues of accounting for financial instruments in accordance with the requirements of UAS and IFRS]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii ekonomichni nauky*. Vyp. 6. Ch. 5. pp.163-167 [in Ukraine].
6. Nazarova K., Zadniprovskyi O. (2018). Audyt otsinky finansovykh instrumentiv [Audit of valuation of financial instruments]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*. № 4. pp. 85-97 [in Ukraine].
7. Plikus I.I. Hanus I.S., Hordieieva A.V. (2019). Implementatsiia MSFZ 9 «Finansovi instrumenty» v systemu obliku debitorskoi zaborhovanosti [Implementation of IFRS 9 «Financial Instruments» in the Accounts Receivable Accounting System]. *Infrastruktura rynku*. №3. pp. 749-757 [in Ukraine].
8. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukraine].
9. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty» [National Accounting Regulation (Standard) 13 «Financial Instruments»], shcho zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.2001 r. № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> [in Ukraine].